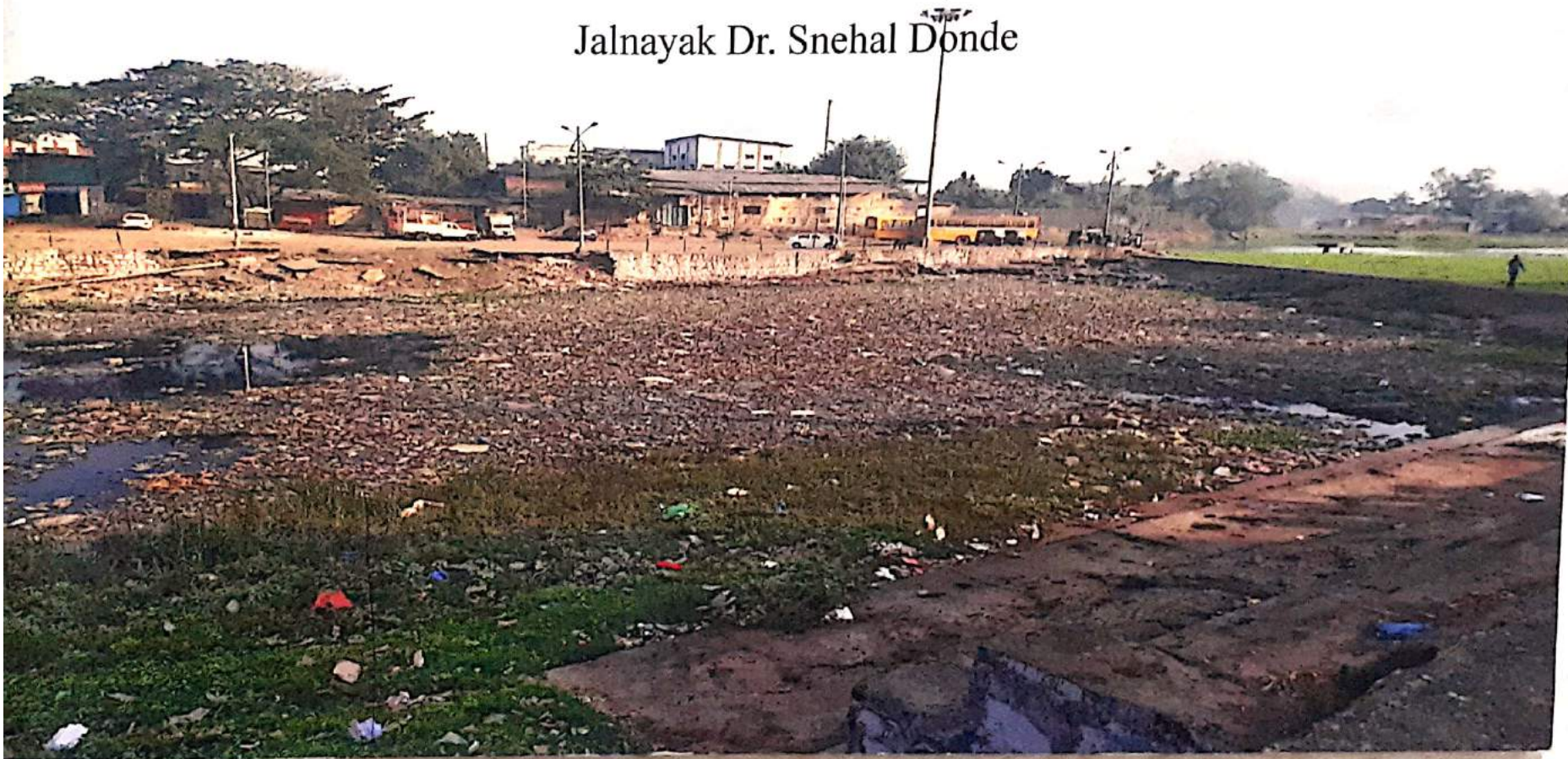

REMEDIAL EXPLORATIONS FOR KAMWARI RIVER IN BHIWANDI

(Revival, Recharge & Rejuvenation measures)

Authored by

Jalnayak Dr. Snehal Donda

REMEDIAL EXPLORATIONS FOR KAMWARI RIVER IN BHIWANDI

KAMWARI BACHAO ABHIYAAN

*A Joint Effort by Jalnayak Dr. Snehal Subhash Donde
In collaboration with Bhiwandi Nizampur City Municipal Corporation*

❖ Author

Jalnayak Dr. (Mrs.) Snehal Subhash Donde
Mob. no: +9819088651
Email id: drsnehaldonde@gmail.com
© Copy Right Reserved with Author

❖ Printer

Shree Halari Visa Oswal
College of Commerce,
Bhiwandi

❖ First Edition

April 2019

❖ ISBN

❖ ₹ : 1300/-
(One Thousand Three Hundred
Rupees)

PREFACE

River is known to be lifeline of ecosystem and environment. In our indigenous knowledge system, we recognized it as mother who nourished human civilization. However, today this mother has lost its importance and respect by all and thus consciously it is being polluted and is converted as garbage dumping stations. A worst situation can be seen Kamwari river in Bhiwandi, at Kalyan Taluka, District Thane in Maharashtra. Kamwari River was once a port dockyard and had economical importance for Bhiwandi city due to which it could grow as the richest Municipal Corporation. Stalwarts like Dhirubhai Ambani and many other industrialists could thus flourish from this area of commercial richness. However, current situation is like that the Kamwari river which was once a source of growth and development of Bhiwandi city is now converted into sewage, creating health hazards and lost water portability.

This book provides glimpses of siltation and sedimentation in river Kamwari which needs immediate attention. Unchecked pollution and mismanagement of river water system is prominently reflected in this piece of work so as to draw attention of all stakeholders for corrective measures. Remedial explorations was felt necessary keeping in view the current degrading status of Kamwari River and various water bodies in Bhiwandi city, due to uncontrolled pollution by Power-looms, dyeing units, cowsheds, illegal constructions, encroachments and insufficient civic facilities. The base of study is the recent NITI Aayog's report which is presented in the following page. A glimpse of Maharashtra government strategy and World Water Council participation is added in this book to give idea about the forums working locally and internationally to resolve the water scarcity issues and author's active participation in these forums. Author as Jalnayak has made attempts to mobilize public for the restoration purpose by conducting awareness programmes, survey studies for water analysis and approaching authorities for timely action is showcased in this book to inspire others and join hands. Initiatives are being taken for integrative approach by involvement of local municipal corporation authorities, Thane Zilla Parishad, Block Development Office authorities, Gram Panchayat Samiti, Maharashtra Pollution Control Board, Mumbai Metropolitan Regional Development Agency, Thane District Collector and Magistrate office, people of the city, NGO's and the educational institutions for collective action towards conservation, restoration and rejuvenation of water bodies for the ecological balance of the Bhiwandi city.

This book is an attempt to draw attention of one and all towards the serious impact of public ignorance and mismanagement of rivers, for immediate cognizance. As Water is the only prime factor for sustenance of life and overall sustainable development of society, it is necessary to conserve this natural resource for maintaining the ecological balance of the aquatic system.

Dr. Rajendra Singh, Waterman of India & Magsaysay Award

Winner

“Unless realization and internalization happens in public, situation will not get solution. Today, it is urgent need to create realization and internalization in people rather than community driven decentralized management system for water.”

Dr. Snehal Donde, Jalnayak and Principal Shree Halari Visa Oswal

College of Commerce, Bhiwandi

“With the scenario of most of the rivers getting dried in India, conflicts regarding inter and intra state-wise sharing of water and interlinking of rivers being promoted by government, it is pertinent to understand what is exactly leading to water crisis.”

Published by:
Dr. Snehal Donde
drsnehaldonde@gmail.com

ISBN:

978-93-5361-400-3

Price: Rs. 1300/-

Pollution , sedimentation,
erosion and over-damming solutions
through policy framework

THE AGONY OF RIVERS

Compiled and Authored by

Jalnayak Dr. (Mrs.) Snehal Subhash Donde

Inspired by

Jalpurush Dr. Rajendra Singh

Pollution, sedimentation, erosion and over-damming solutions through
policy framework

THE AGONY OF RIVERS

Compiled and Authored by
Jalnayak Dr. (Mrs.) Snehal Subhash Donde

Inspired by
Jalpurush Dr. Rajendra Singh

This book is our tribute to *Prof. Guru Das Agrawal ji* (20 July 1932 – 11 October 2018), an environmental engineer, religious leader, monk, environmental activist, and professor, who campaigned to save the sacred River Ganges, the natural mother of Indian culture and civilization, by insisting on maintaining the uninterrupted flow of Bhagirathi River in its natural form between Gangotri to Uttarkashi.

❖ **THE AGONY OF RIVERS**

❖ **Authors**

Jalnayak Dr. (Mrs.) Snehal Subhash Donde

Mob. no: +9819088651

Email id: principalshvocc09@gmail.com

Jalpurush Dr. Rajendra Singh

❖ **© Copy Right Reserved with Author**

❖ **Cover Design**

Mr. Sanket P. Nakhwa

❖ **Printer**

Shree Halari Visa Oswal College of Commerce, Bhiwandi

❖ **First Edition**

June 2018

❖ **ISBN**

978-93-5321-853-9

❖ **₹ : 650/-**

(Six Hundred Fifty Rupees)

ACKNOWLEDGEMENT

The profound effect of the words of Jalpurush Dr. Rajendra Singh, Magsaysay & Stockholm water prize winner, dawned my interest in the study and assessment of major river basin and its related social and environmental issues. Issues concerning to the displacement and rehabilitation of people affected by erosion and sedimentation in river Ganga in West Bengal, over-damming in Maharashtra, uncontrolled pollution of water bodies by effluents from Power-looms and dyeing units in Bhiwandi city and many such unfettered work impacted my understanding to venture and explore for the solutions. This book mainly covers the sedimentation and erosion issues of river Ganga, as very few people across India are aware of this issue.

For conducting survey of the areas affected by sedimentation and erosion caused by river Ganga and its tributaries in Farakka, Malda and Murshidabad region in West Bengal, it was our first attempt to bring together experts from three important Central Institutes of India viz. Botanical Survey of India (BSI), Zoological Survey of India (ZSI) and National Environmental Engineering Research Institute (NEERI). This kind of collaborative effort was initiated to get holistic view of environmental degradation and losses happening to the State of West Bengal and Bihar. To work under the guidance and leadership of Dr. Rajendra Singh ji as National Convener for Ganga Mission, I feel myself blessed to get the rare opportunity. My sincere thanks to Dr. Rakesh Kumar, Director NEERI, Dr. Paramjeet Singh, Director BSI

and Dr Kailash Chandra, Director ZSI for their timely help, valuable suggestions and providing expertise for biodiversity study of areas affected by Ganga erosion and sedimentations. This assessment was essentially required since issues of Erosion & Sedimentation has remained unresolved for more than four decades due to ignorance of authorities.

I am grateful to young and dynamic Social activist Mr. Mehboob Alamand Block Development Officer (BDO) Shri Kesang Bhutia from Malda region for their interest, kind cooperation and support throughout the survey. Both of their presence during the survey and interaction with the local public was of immense help in gathering relevant information for the social assessment study. I owe the success of environmental assessment study to Dr. Shreemanta Pramanik & Dr Debashish Mukherjee Scientist C of NEERI, Kolkata, Dr Chitra Jayapalan, Scientist C & Dr Viswa Venkat Gantait Assistant Zoologist of ZSI, Kolkata and Dr Onkar Nath Maurya, Scientist C & Shyam Biswas of BSI, Kolkata. I am highly grateful to Dr Kalyan Rudra, Chairman, Water Pollution Control Board Kolkata for sharing information about his studies on related issues.

The book also covers issues of pollution of Kamvari River in Bhiwandi in Maharashtra which was once upon a time port area and now reduced to a size of nallah. Over-damming issues are highlighted in a chapter exhibiting how Western Ghat biodiversity is affected and rehabilitation of displaced people remains unresolved. At the same time, this book explains how Rain Water Harvesting alternative for water availability is not used optimally.

I extend my gratitude to all the team members of Jal Biradari and fellow Jal Nayak's for their immense contribution in different activities for resolving issues of river system in Maharashtra and across India. This book would not have been possible without their contributions. It is unique experience to be a Jalnayak, part of Jal Biradari and member of World Water Council. Millions of thanks to Dr. Rajendra Singh ji for showing me the noble path to work for water literacy and conservation programmes and make India a water rich country while remaining sensitive towards international issues.

Prin. Dr. (Mrs.) Snehal Subhash Donde

Dr. Snehal Donde is Principal of Mumbai University affiliated college and is recognized Jainayak by Water Resource Department, and Yashada (Yashwantrao Chavan Academy of Development Administration) of Maharashtra State Government. She is Hon. Chief Research officer of Govardhan Ecovillage at Hamrapur Manor, Palghar, which is a model sustainable village of ISKCON.

As a Chief research officer she organises several open and close door international and national conferences. She is Chief Convenor, Jal Biradari Ganga river Mission for resolving erosion, siltation issues and rehabilitation of displaced population in affected areas. Under leadership of Rajendra Singh ji she along with a team of Scientists have conducted social and environmental assessment of Ganga basin at Maida -Murshidabad districts of West Bengal and have taken up the issues with Office of Prime Minister and President. Being a Researcher, she has vastly studied issues of over-damming in Maharashtra which is affecting biodiversity, fishery and livelihood of displaced people. Her main focus area in research is Education policy, Riverine ecosystem, Environmental pollution and biodiversity studies. Through research work she is making efforts to bring change in archival policies as she firmly believes that effective policy can bring quality change and thus forwards recommendations to appropriate regulators for policy guidelines.

She is a dedicated academician, an able distinguished administrator and activist, with a futuristic vision for leadership and who inspires people around to strive for quality and excellence in Education as well as fighting for the cause of water crisis. She is very passionate about any work she undertakes. She is a Postgraduate in Science (Zoology) and other in Humanities (Management). She is recognized PhD holder in Ecology, Environmental Management from University of Mumbai (SNOT AMET Chennai). 11 B.A. students have been awarded B.A. degree under her able guidance. She has authored six books and six chapters in books published by international publisher. 40 papers are published in peer reviewed Journals of National and international repute. She has presented several papers in international and national conferences and travelled extensively across India and visited many states of foreign countries like US, UK, Canada, Thailand, Mauritius, Sri Lanka, Brazil etc. She is recipient of Best Educator Award (Twice) and Best Extension work Teacher award. She has mobilized students and teachers of many colleges to involve in water literacy programme and has created mass movement for cleaning water bodies and rejuvenating rivers. As an RTI activist she has resolved several issues of environment and education.

Published by:
Dr. Snehal Donde
drsnehaldonde@gmail.com

Price: Rs. 650/-

ISBN no. 978-93-5321-853-9

गांधीजी आणि भारतीय वैचारिक जडणघडण

- संपादक -

डॉ. देवानंद सखाराम अंभोरे

एम.ए. (इंग्रजी, मानसशास्त्र),
बी.एड., एम.फिल., पीएच.डी. (मानसशास्त्र)
मानसशास्त्र विभाग प्रमुख,
श्री सरस्वती समाजकार्य महाविद्यालय, वाशिम

श्रीमती वंदना जालिंदर अंभोरे

एम.एससी., (वनस्पतीशास्त्र), बी.एड., एम.एड., एम. लिब.
ग्रंथपाल,
शासकीय अध्यापक महाविद्यालय, औरंगाबाद

प्रकाशक

आकांक्षा पब्लिकेशन

हिवरखेड (रूप.) ता. तेल्हारा जि. अकोला

९०९६५९३८४२८

१५. खादी आणि ग्रामोद्योगाविषयी गांधीजींचा दृष्टीकोन
- डॉ. सुधिर ना. देशमुख ७६ ते ८०
१६. गांधीजींचा पूनर्रचनात्मक कार्यक्रम
- डॉ. सुनिता तुकाराम राठोड (गोरे) ८१ ते ८७
१७. महात्मा गांधी आणि ग्रामीण विकास
- सहा. प्रा. सचिन रवींद्र इंगोले ८८ ते ९०
१८. ग्रामीण विकासात गांधी विचारांचे योगदान
- सहा. प्रा. ज्ञानेश्वर सुभाष कव्हर ९१ ते ९५
१९. महात्मा गांधींचे स्त्री विषयक विचार
- सहा. प्रा. जयश्री पंजाबराव काळे ९६ ते १००
२०. महात्मा गांधी आणि महिला सक्षमीकरण
- सहा. प्रा. अश्विन बि. काकडे १०१ ते १०६
२१. महात्मा गांधींचे शिक्षण विषयक विचार
- सहा. प्रा. सुनिता रघुनाथ मकरंद १०७ ते ११०
२२. महात्मा गांधीजी आणि स्वप्नातील भारत
- प्रा. उध्दव शिवाजी जमधाडे १११ ते ११२
२३. महात्मा गांधीजींचे ग्रामीण विकासामध्ये योगदान
- सहा. प्रा. राजेश नारायण इंगोले ११३ ते ११६
२४. महात्मा गांधीजींचा ग्रामीण विकासातील दृष्टीकोण
- सहा. प्रा. उन्मेश अजबराव घुगे ११७ ते १२१
२५. महात्मा गांधी आणि महिला सक्षमीकरण
- सहा. प्रा. दिगंबरकुमार प्रल्हादराव लांडगे १२२ ते १२५
२६. महात्मा गांधी आणि त्यांची शैक्षणिक भूमिका
- श्री. संजय किशन साळवे १२६ ते १२८
२७. महात्मा गांधीजींची सर्वोदय संकल्पना
- सहा. प्रा. तुकाराम सुर्यभानराव मोरे १२९ ते १३३
२८. महात्मा गांधीजींचे असहकार चळवळीतील योगदान
- श्रीमती रोहिणी राऊत १३४ ते १३७
२९. गांधीजी आणि रामराज्य
- कु. अर्चना जोशी १३८ ते १४१

महात्मा गांधी आणि त्यांची शैक्षणिक भूमिका

संजय किशन साळवे

ग्रंथपाल,

मानसी भरत गडा वाणिज्य महाविद्यालय, भिवंडी, मुंबई.

सारांश :

भारताला स्वतंत्र मिळविण्यासाठी सत्याग्रह, अहिंसा व शांतता या मार्गाचा अवलंब करणारे आणि देशाची एकता टिकवणारे महात्मा गांधी यांचे विचार आजही समाजाला प्रेरणदाई आहेत. त्यामध्ये राजकीय, आर्थिक, सामाजिक, कृषिविषय, स्त्रीविषय व शैक्षणिक विचार समाजाला अतिशय मोलाचे ठरतात. महात्मा गांधी महान समाजसुधारक होऊन गेले आहेत त्यांचे विचार आजही समाजासाठी महत्वाचे आहेत.

शोध संज्ञा : महात्मा गांधी, शैक्षणिक विचार, सामाजिक भूमिका

प्रस्तावना :

महात्मा गांधी यांचे शैक्षणिक विचार हे समाजासाठी अतिशय महत्वाचे आहेत. त्यामध्ये सत्य आणि अहिंसेचा मार्ग हा शालेय ते उच्च शिक्षण घेत असलेल्या विद्यार्थी यांना महत्वाचे आणि मोलाचे आहेत. म. गांधी यांना सत्य आणि अहिंसेचे पुजारी असे संबोधले जात असे. यावरून असे म्हणता येईल कि भगवान गौतम बुद्ध यांच्या नंतर महात्मा गांधी यांनी त्यांचे विचार अमलात आणलेले दुसरे येतात. अहिंसा हे बलवानाचे शस्त्र आहे असे त्यांचे मत होते. "कोणालाही जिंकायचे असेल तर प्रेमाने जिंक" अशी शिकवण देणारे महात्मा गांधी हे एक थोर विचारतज्ञ होते. हे विचार आजही समाजाच्या विकासासाठी व शांततेसाठी अतिशय उपयुक्त आहेत. बरोबर समाजातील स्त्री-पुरुष, बालक -बालिका, तरुण-जेष्ठ नागरिक यांना अतिशय मोलाचे आहेत. प्रत्येक व्यक्तीची नितीमत्ता कशी असावी याची माहिती त्यांनी दिली व हि शिकवण समाजासाठी अतिशय उपयुक्त आहे. शिक्षण हे किती महत्वाचे आहे हे सांगताना त्यांनी स्त्री शिक्षण व बालशिक्षण यांचा पुरस्कार केलेला दिसून येतो. "राष्ट्रातील प्रत्येक घर हे शाळा आहे आणि प्रत्येक घरातील आई-वडील हे शिक्षक आहेत" अशी भूमिका महात्मा गांधी यांची होती. त्यांनी सामुहिक शिक्षणावर भर दिला असून भारतामध्ये असणारी निरक्षरता हे खूप मोठे देशाच्या व समाजाच्या अधोगतीचे कारण आहे असे सांगून त्यांनी साक्षरतेचा पुढाकार केला. गांधीजी हे व्यवहारवादी शिक्षणतज्ञ होते. समाजामध्ये उत्कृष्ट आणि चांगली वस्तू हि

आकांक्षा पब्लिकेशन

'शिक्षण' आहे असे मत मांडणारे म. गांधी हे थोर शिक्षण तज्ञ म्हणून ओळखले जातात.

महत्मा गांधी यांचे शैक्षणिक विचार

१. **सत्य व अहिंसा** – गांधीजी यांनी समाजाला सत्य व अहिंसा यांचे महत्त्व सांगून समाजाला योग्य मार्ग दाखवण्याचा पर्यन्त केला आहे. या मार्गाने कोणतेही काम योग्य आणि चांगले प्रकारे करू शकतो. हिंसेच्या मार्गा पासून दूर राहण्याची शिकवण म. गांधीजीने दिली.
२. **स्त्री शिक्षण** – स्त्री व पुरुष हे दोघे समान असून स्त्रियांना सुधा समान अधिकार मिळायला पाहिजे अशी त्यांची भूमिका होती. स्त्रियांना माता, बहिण व मुलगी अशी वागणूक द्यावी तसेच ज्या क्षेत्रामध्ये महिलांना काम करणे शक्य आहे त्या ठिकाणी त्यांना अधिकार द्यावेत. स्त्री शिक्षणासाठी वेगवेगळ्या योजना आखल्या जाव्यात. या काळात मोठ्या प्रमाणात स्त्री शिक्षणाचा प्रसार होण्यास मदत झाली. प्रत्येक क्षेत्रात महिलांचा समावेश गरजेचा असून प्रत्येक पुरुषाच्या यशामागे एका स्त्रीचा हात असतो असे त्यांचे मत होते. स्त्री व पुरुष हे गाडीचे दोन चाके आहेत दोन्ही चाके व्यवस्थित असतील तरच घराचा कारभार व्यवस्थित चालू शकतो यासाठी समाजातील प्रत्येक महिलेने शिक्षण घेणे गरजेचे आहे असे त्यांचे मत होते.
३. **बालशिक्षण** – लहान मुलांना शिक्षण महत्वाचे असून त्यांना मुळाक्षराची ओळख करून दिल्या पेक्षा त्यांना तोंडी ज्ञान गरजेचे आहे त्यामळे त्याला व्यवहारिक ज्ञान मिळेल व लहान मुलांना शिक्षण देण्यासाठी आईची भूमिका अतिशय महत्वाची आहे.
४. **प्रौढ शिक्षण** – म. गांधीजी यांनी प्रौढ शिक्षणाची गरज व महत्त्व ओळखले होते स्वतंत्र काळात समाजामध्ये शिक्षणाची खूप गरज होती त्यासाठी ज्यांना शिक्षण मिळाले नाही त्यांना शिक्षण देणे गरजेचे आहे. निरक्षरता हा समाजाला लागलेला शाप आहे असे त्यांचे मत होते. याचा विचार करून प्रौढ शिक्षणाची गरज काय व त्याचे महत्त्व ओळखून समाजामध्ये प्रौढ शिक्षणाची भूमिका मांडण्यास सुरवात केली.
५. **शिक्षकाबद्दल विचार** – शिक्षणाचे महत्त्व सांगताना म. गांधी बोलतात कि शिक्षकांचा शिक्षण देणे यापुरता हेतू नसावा तर याच सोबत नैतिकता, सहानुभूती व चरित्र संपन्नता इत्यादी तत्वे मुलापर्यंत पोहचवण्याचे कार्य करायला पाहिजे.

शिक्षक हा प्रामाणिक, हुशार व चरित्र संपन्न असावा. तरचखऱ्या अर्थाने शिक्षणाची असणारी भूमिका साध्य होऊ शकेल.

६. **वर्धा शिक्षण योजना** – वर्धा शिक्षण योजना हि अतिशय चांगली योजना आहे. यामध्ये अखिल राष्ट्रीय परिषदेसमोर हि योजना मांडण्यात आली यामध्ये ७ ते १२ या वयोगटातील मुलांना सक्तीचे शिक्षण, शिक्षणाची भाषा हि मातृभाषेतून असावी, शिक्षण हे उत्पादक उधोगाच्या आधारावर देण्यात यावे असे म. गांधी यांचे मत होते.

समारोप :

यावरून असे दिसून येते येते म. गांधी यांना शिक्षणाचे महत्व समजले होते. त्यामुळे त्यांनी बालशिक्षण, प्रौढ शिक्षण, स्त्री शिक्षण समाजासाठी किती महत्वाचे आहे हे दाखवून दिले. स्त्री हि सुशिक्षित असणे समाजासाठी किती महत्वाचे आहे हे दाखवून देण्याचे काम केले. लहान मुलांसाठी शिक्षण सक्तीचे करावे तसेच प्रौढ शिक्षण देऊन संपूर्ण समाज साक्षर होणे गरजेचे आहे यातच देशाचे हित साध्य होईल. आजही म. गांधीजी याचे विचार अतिशय मोलाचे व गरजेचे आहेत.

संदर्भ ग्रंथ :

१. अंबादास, ल. क. (2014). महात्मा गांधी यांचे समाजकेंद्री शैक्षणिक विचार आणि वर्तमान स्थिती. *Goldan Research Thoughts*, 1-5.
२. भालेराव, र. ए. (2020). महात्मा गांधींची अहिंसा तत्व आणि स्त्री विषयक भूमिका . *Aayushi International Interdisciplinary Research Journal*, 63.
३. लामुरे, ब. ए. (2020). महात्मा गांधीजींच्या शिक्षणविषयक विचारधारेचे अध्ययन. *Aayushi International Interdisciplinary Research of Journal* , 60.
४. Srivastava, K. (2017), Role of philosophy of Education in India. *Tattva Journal of philosophy*, 9(2) 11-21
५. Pandye, Kanchan & Pande, Anjana (2021), Mahatma Gandhi's Contribution to Education, *TechnoLEARN: An International Journal of Educational Technology*, TechnoLEARN: 11(1): 53-58.